

О.Нарзуллаев,

Тошкент давлат юридик университети
“Экология ва аграр ҳуқуқи” кафедраси доценти,
юридик фанлар номзоди

БАРҚАРОР РИВОЖЛАНИШДА ЯНГИ ЭКОЛОГИК МУНОСАБАТЛАР ВА УЛАРНИ ҲУҚУҚИЙ ТАРТИБГА СОЛИШ

Аннотация: экология бўйича янги қонунчилик соҳасида амалга оширилган ислохотлар натижасида, кейинги ўн йилликда атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш соҳасида экология ҳуқуқи назариясининг янада тараққий этишига хизмат қиладиган энг муҳим устувор институтлар, йўналишлар қуйидагилар бўлиб қолади. Биринчидан, ген инженерияси соҳасида атроф муҳит масаласи. Иккинчидан, энергетикада (қуёш, шамол, сув, иссиқлик энергетикалари) атроф-муҳитни муҳофаза қилиш. Учинчидан, экологик туризм фаолиятни ривожлантириш, инвестиция ва технологияларни жалб этиш. Тўртинчидан, трансгегаравий сувлардан фойдаланиш, трансгегаравий чиқиндилар каби масалалар.

Калит сўзлар: экология, экологик барқарорлик, экологик хавфсизлик, биологик хилма-хиллик, биологик ресурслар, ер, ер ости бойликлари, сув, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, табиий захиралар, цивилизация, инновация, давлат мулк ҳуқуқи, нодавлат мулк ҳуқуқи, тенденция, ген инженерияси, энергетика, экологик туризм, нефть, газ, трансгегаравий сувлар, чиқиндилар, генетика, гибрид, экология кодекси, муқобил энергия манбалари, электр энергетикаси, экологик туризм.

Аннотация: новое законодательство в области охраны окружающей среды в результате реформ, осуществленных в течение ближайших десяти лет в области охраны окружающей природной среды и использование наиболее важных приоритетов природо-охранного законодательства, что послужит дальнейшему развитию теории институтов, будет проходить в следующих областях: вопрос о генной инженерии в области охраны окружающей среды, в-вторых, энергия (солнечная, ветра, воды, тепловой энергии) и охраны окружающей среды; в-третьих, развитие экологических туристических мероприятий для привлечения инвестиций и технологий; в-четвертых, использование транс-границных вод, таких как вопросы трансграницных от-ходов.

Ключевые слова: экология, экологическая устойчи-вость, экологическая безопасность, биологическое разнообразие, биологические ресурсы, земля, полез-ные ископаемые, вода, флора и фауна, природные ресурсы, цивилизация, инновации, общественное имущество, права частной собственности, тенденция, генная инженерия, энергия окружающей среды, ту-ризм, нефть, газ, трансграницная вода, отходы, гене-тика, гибрид, экологический кодекс, альтернативные источники энергии, электричество, энергия, экологиче-ский туризм.

Annotation: the new legislation in the field of environment law, relating to the issues protecting natural environment and using natural resources that will serve the further development in the next ten years o will be held in the following areas:

Firstly, the legal circumstances of genetic engineering issues in the field of environment, secondly the energy efficiency (solar, wind, water, heat energy) and the environmental protection issues, thirdly development of ecological tourism activities in the priorities of attracting foreign and internal investment resources and technologies. Fourthly, the use of trans-boundary waters, along with transboundary waste issues.

Key words: ecology, environmental sustainability, ecological security, biological diversity, biological resources, land, minerals, water, flora and fauna, natural resources, civilization, innovation, public property, private property rights, the tendency, genetic engineering, energyenvironmental, tourism, oil, gas, cross-border water, waste, genetics, hybrid, environmental code, alternative sources of energy, electricity, energy, environmental tourism.

XXI аср юқори технологиялар ва ахборот асри ҳисобланади. Цивилизация тарихида самарали техно-логияларни жорий этиш алоҳида аҳамиятга эга. Халқаро миқёсда аҳолининг ўсиши табиий ресурслар ва қишлоқ ҳўжалик маҳсулотларига бўлган талабини қондириш, табиий ресурслардан оқилана фойдаланишни таъминлаш, барқарор ривожланиш шароитида илм-фан ютуқлари инновацион технологияларни жорий этган ҳолда норматив-ҳуқуқий базани шакллантириш орқали тараққиётга эришиш талаб этилади.

Бугунги кунда табиат бойликларидан инсоният то-монидан шиддатли фойдаланиши жараёнида сўнгги 200 минг йил ичида ер юзидаги табиий захираларнинг деярли 40 фоизи фойдаланиб бўлинди (аниқланган захираларнинг). Бунинг натижасида табиат инсоният олдида глобал исиш, чўлланиш, атмосфера, денгиз ва океанларнинг ифлосланиши, ўрмон ёнғинлари, ҳаддан зиёд қорнинг кўп ёғиши, зилзилалар, сув тошқинлари каби турли фавқуллодда ҳолатларини юзага келтир-моқда.

Экологик барқарорлик – инсон фаолияти ва табиат «инжиқлик»лари (зилзила, тошқин, сунами ва ҳ.к.)нинг строф-муҳитга салбий таъсир этмайдиган даражаси, яъни маълум бир ҳудуд, кенглик ва минтақада эколо-гик хавфсиз муҳит ҳолатининг бир меъёрда ушлаб турилишидир.

Жамиятда экологик хавфсизлик ривожланишга таҳдид солаётган ички ва ташқи омиллар сифатида қаралиб, давлатимиз раҳбари белгилаб берган концепциялар ва кўрсатмалар асосида унинг таъсир доираси борган сари камайитирилиб ва бартараф этилиб борилмоқда. Шунингдек, мамлакатимизда амалга оширилаётган ҳуқуқий ислохотлар натижасида қолақ республикадан тез суръатлар билан ўсиб бораётган замонавий саноат тармоғига эга бўлиб, ижтимоий, сиёсий, маданий ва бошқа соҳаларда мисли кўрилмаган янгиликлар юз бериб, жадал тараққий этаётган мамлакат сифатида танилди. Шунингдек, “Биз учун мутлақо янги бўлмиш автомобилсозлик, моторсозлик ва уларга бутловчи қисмлар тайёрлайдиган соҳаларга, нефть ва газни қайта ишлайдиган, фармацевтика маҳсулотлари, замонавий телевизор ва компьютерлар ишлаб чиқарадиган янги-янги саноат тармоқларига асос солинди. Шунингдек, озиқ-овқат, енгил саноат, кимё, қурилиш материаллари саноати ва бошқа тармоқлар тўлиқ модернизация қилинди ва дунё бозорида рақобатдош бўлган

товарлар ишлаб чиқариш бошланди ва давом этмоқда” [1].

Таъкидлаш лозимки, табиат ресурсларини муҳофаза қилиш ва улардан оқилона фойдаланиш соҳасида амалга оширилган ислохотларда қўлланилаётган инновациядан кўзланган асосий мақсад табиат бойликларидан оқилона фойдаланган ҳолда юқори самарадорликка эришиш, кам харажат қилиб юқори сифатга эришиш, маҳсулотларнинг тан-нархини пасайтириш, ер, сув, атмосфера ва бошқа захиралардан унумли фойдаланишдан иборат. Зеро, атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш, табиий захиралардан оқилона фойдаланиш, аҳолининг экологик хавфсизлигини таъминлаш давлат экологик сиёсатининг асосий йўналишларидан биридир.

Кейинги ўн йилликда атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш соҳасида экология ҳуқуқи назариясининг янада тараққиётига хизмат қиладиган энг муҳим устувор институтлар, йўналишлар қуйидагилар бўлиб қолади. Биринчидан, ген инженерияси соҳасида атроф-муҳит масаласи; иккинчидан, энергетикада (қуёш, шамол, сув, иссиқлик энергетикалари) атроф- муҳитни муҳофаза қилиш; учинчидан, экологик туризм фаолиятни ривожлантириш, инвестиция ва технологияларни жалб этиш; тўртинчидан, трансчегаравий сувлардан фойдаланиш, трансчегаравий чиқиндилар каби масалалар.

Юқорида кўрсатиб ўтилган масалалар ичида, ген инженерияси фаолияти натижасида атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва табиат объектларидан оқилона фойдаланиш, аҳолининг экологик хавфсизлигини таъминлаш масаласи халқаро миқёсда генетика соҳасини ривожлантириш ва тараққиётини амалиётга татбиқ этиш экология ва аграр соҳани ривожланишига ижобий таъсир кўрсатади. Бу мақсадларга эришишнинг асосий омиллари сифатида қаралади. Чунончи, “Ривожланган мамлакатлардан ибрат олиб, физиология, генетика, селекция соҳасида фундаментал тадқиқотларни кенгайтириш ва чуқурлаштириш, бу ишга давлат ёрдами мунтазам йўлга қўйиш, селекция ишининг жаҳон тажрибасидан кенг фойдаланиш лозим” [2].

Ген инженерияси - барча жонзот (шу жумладан, инсон) устидан олиб бориладиган илмий-тажрибавий фаолиятдир. Ген инженериясида янги нав ва зот яратиш учун бир турдаги ёки бир оиладаги ҳайвонлар ва ўсимликлар эмас, балки бир-биридан бутунлай узоқ тур ва оиладаги ўсимликлар ва ҳайвонлар ўзаро ген инженерияси усулида чатиштирилади. Натижада мутлақо инсон тасаввурига сиғиши қийин бўлган гибридлар ва мутантлар (масалан, фил ва туянинг, баллиқ ва товукнинг, бўри ва қўннинг чатишмалари) юзага келади. Жаҳон жамоатчилигининг фикрича, бундай гибрид ва мутантларни яратилиши мавжуд табиий мувозанатни бузиш билан бирга инсон саломатлигига салбий таъсир кўрсатиши мумкин.

Ген инженерияси табиат қонуниятларини билишда, экология ва тиббиётнинг долзарб муаммоларини ҳал қилишда, sanoat ва қишлоқ хўжалигининг турли хил соҳаларини мувофиқлаштириш ва уйғунлаштиришда, кўплаб экологик ва ижтимоий муаммоларининг ечимини топишда инсоннинг имкониятларини кенгайтиради ва янги жиҳатларни касб этади [3].

Ген инженерияси соҳасидаги илмий тадқиқотлар ҳар қандай касалликни олдини олувчи турли вакциналарни, касалликларни тез даволовчи дори-

дармонларни тайёрлашда, янгидан-янги озиқ-овқат маҳсулотларини пайдо бўлишида асосий восита вазифасини бажаради. Бу эса экологик хавфсизлик ва табиат қонуниятларини бузмасликни талаб этади. АҚШ олимлари гуруч ядросидаги ДНК кодини ўзгартириш йўли билан шолнинг сувсизликка чидамли навини клонлаш усулида яратишгани оммавий ахборот воситаларида эълон қилинди [4].

Муайян янги натижага эришиш йўлида амалга оширилаётган тажрибалар ва амалиётлар ижобий натижа билан бирга салбий оқибатларни ҳам вужудга келтириши мумкинлигига ҳар доим ҳам шундай тадқиқот олиб бораётган шахслар қафолат бера олишмайди. Айниқса, бир туркумда бўлмаган ўсимликлар ва ҳайвонлар генининг ўзгартирилиши келажақда инсон учун қандай хавф-хатар туғдиришини олдиндан башорат қилиш қийин. Бу борада табиат ресурсларидан илмий мақсадларда оқилона фойдаланишни ташкил этиш ва ушбу масаланинг ҳуқуқий механизмини таъминлаш муҳим аҳамиятга эга.

Адабиётларда, инсоннинг ақлий-ижодий фаолияти тирик борлиқнинг барча объектлари тиббиёт, биология, зоология, селекция, генетика, физиология каби жонли табиат билан боғлиқ барча соҳаларда олиб борилади. Нимаики тирик мавжудот бўлса, айнан ўша ген инженерияси тадқиқотининг объекти бўлиши мумкинлиги қайд этилган.

Ген инженерияси фаолияти натижасидаги олинган маҳсулот фўқаролик ҳуқуқий муносабатлар доирасига кирадиган масала, лекин ушбу жараённинг ўзи табиат қонуниятлари ва табиатни муҳофаза қилиш қонунчилиги билан ҳамбарчас боғлиқдир.

Хорижий давлатларда бу фаолият экология ҳуқуқининг объекти сифатида қаралиб алоҳида ўрганиладиган институт сифатида қаралмоқда. И.В.Гущиннинг фикрига кўра, ген инженерияси ва у билан боғлиқ муносабатлар экология ҳуқуқий муносабатлар доирасига киради [5]. Қозоғистон Республикаси Экология кодексининг 28-моддасида, ген инженерияси фаолиятини амалга ошириш тартиби берилган бўлиб, унда шунингдек, ушбу фаолиятни амалга оширадиган шахслар риоя этиши лозим бўлган экологик-ҳуқуқий талаблар белгиланган.

Ген инженерияси натижалари инсон соғлиги ва атроф-муҳит учун анча хавфли бўлиши мумкин. Бу борада норматив-ҳуқуқий ҳужжат ишлаб чиқилмаган бўлса ушбу ҳужжатда асосий эътибор, экологик муносабатларга устуворлик берилади, бу эса экология ҳуқуқининг махсус манбаси бўлиб хизмат қилишга асос бўлиб хизмат қиладди.

Кўпчилик МДХ мамлакатларида айнан шу соҳани тартибга солувчи қонун ҳужжатлари қабул қилинган. Масалан, Россия Федерациясида “Ген инженерияси соҳасидаги фаолиятни давлат томонидан тартибга солиниши тўғрисида”ги қонун қабул қилинган. Швейцария, Янги Зеландия, Украина, Молдавия, Арманистон, Белоруссия давлатларида ген инженерияси соҳасида атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва жонли табиатдан оқилона фойдаланиш ҳамда экологик хавфсизликни таъминлашга қаратилган ҳуқуқий асослар яратилди [6, 66-бет].

Ўзбекистон Республикасининг “Ген инженерияси тўғрисида”ги Қонунини қабул қилиш зарурияти юзага келди.

Фикримизча, юқорида қабул қилиниши тақлиф этилаётган қонун ўзида ген инженерияси фаолиятининг ҳуқуқий тушунчасини, ген инженерияси соҳасидаги

фаолиятни давлат томонидан тартибга солиш, табиий ресурсларни муҳофаза қилиш ва ундан оқилона фойдаланиш, аҳолининг экологик хавфсизлигини таъминлаш, ушбу фаолиятни амалга ошириш вақтидаги атроф-муҳит ва экология хавфсизлиги чегаралари ва меъёрларини, ген инженерияси натижаларини ҳуқуқий муҳофаза этиш чораларини ифодалаши зарур.

Ижтимоий тараққиётнинг муҳим воситаси бўлган инновацион ғоя ва лойиҳалар ишлаб чиқарилаётган товарлар турини кенгайтириш, ишлаб чиқариш сарфини камайтириш, экологик тоза технологияларни жорий этишга хизмат қилмоқда.

Республикамиз Президенти И.А.Каримов Осиё Куёш Энергияси Форумининг олтинчи йиғилишида қуйидаги фикрларни илгари сурдилар: Бугунги босқичда куёш энергиясидан фойдаланиш муаммоси илмий тадқиқотлар ва тажриба-синов ишланмалари соҳасидан уларни амалиётда қўллаш соҳасига барқарор суръатда ўтиб бормоқда. Куёш энергетикаси эса, қайта тикланадиган энергиянинг бошқа турлари каби, тўлиқ рақобатдош, энергиянинг, энергия олиш усул ва воситаларининг энг соф турларидан бирига айланмоқда [7].

Маълумки, кейинги йилларда энергетика соҳасининг муқобил тури ҳисобланган қайта тикланувчи энергия манбалари глобал аҳамият касб этиб, дунё иқтисодиётидаги устувор йўналишлардан бирига айланиб бормоқда. Бугунги кунда жадал суръатларда амалга оширилаётган ҳўжалик фаолияти ривожланиши ва тараққиёти энергияга бўлган талабнинг кучайишига олиб келди. Дунёда муқобил ва қайта тикланадиган энергия манбаларини излаб топиш ва уларнинг самарадорлигини ошириш, хусусан, электр ва иссиқлик энергияси олиш учун куёш энергиясидан фойдаланиш билан боғлиқ масалаларни ривожланиши экологик тоза технологияларни жорий этиш муҳим вазифалардан бири бўлиб қолмоқда. Экология ҳуқуқи назариясида энергиядан фойдаланишнинг қуйидаги турлари қайд этилади. Чунончи, Куёш, шамол, сув, атом, иссиқлик (углеводород) каби турларга бўлинади.

Осиё куёш энергияси форуми “Куёш энергияси технологияларини ривожлантириш тенденциялари ва истиқболлари” мавзусидаги мазкур йиғилишида Осиё, Европа, Шимолий ва Жанубий Америка мамлакатларидан қарийб 300 нафар халқаро молия институтлари, компания ва корпорациялар, илмий тадқиқот марказлари вакиллари, олимлар, соҳа мутахассислари ва экспертлар иштирок этди.

Марказий Осиё шароитида бир йилда 8 ой куёшли кунлар бўлиб туриши ва ушбу арзон куёш энергиясини қўллаш натижасида олинадиган биогазнинг таннархи бошқа минтақаларда олинган биогазларга нисбатан анча арзонга тушади. Агар 2008 йилда бир киловатт-соат куёш электр энергиясини ишлаб чиқариш 35 цент даражасида бўлган бўлса, бугунги кунга келиб бу рақам, экспертларнинг маълумотларига кўра, ўртача 11-12 центни ташкил этаётгани, Хитой ва Ҳиндистон каби айрим мамлакатларда эса барпо этилаётган фотоэлектр станцияларда бир киловатт-соат электр энергияси таннархини 8-9 центга қадар тушириш вазифаси қўйилаётганини ҳисобга оладиган бўлсак, ҳеч шубҳасиз, бу мақсадга эришиш мумкин экани аён бўлади[7].

Ўзбекистоннинг куёш энергияси бўйича ялпи салоҳияти 50973 миллион тонна нефть эквивалентига тенг, деб баҳоланади. Бу эса республика ҳудудидаги

ҳозиргача текширилган барча қайта тикланувчи энергия манбаларининг 99,7 фоизига тенг. Унинг техникавий салоҳияти 176,8 миллион тонна нефть эквивалентига яқинлашиб қолади (ҚТЭМ жами техникавий салоҳиятининг 98,6 фоизи). Ўзбекистон ҳудудига ҳар йили тушаётган куёш энергияси ўзининг абсолют қийматига кўра мамлакатнинг ўрганилган барча углеводород хом ашёси захирасидан кўпдир. Ҳозирги вақтда куёш энергиясининг бор-йўғи 0,6 миллион тонна нефть эквивалентига тенг қуввати ўзлаштирилган холос (техникавий салоҳиятнинг 0,3 фоизи) [8].

Куёш энергияси — бу қайта тикланувчи энергия манбаидир, у амалда ишлатиш нуқтаи назаридан келажаги порлоқ, қулай ва фойдаланишда оддий энергия. Электрэнергия ишлаб чиқарилишида куёш энергияси алоҳида аҳамиятга эга. Атроф табиий муҳитга зарарли таъсири бўлмайдиган, куёш энергияси ишлаб чиқарилишида талофатлар бўлмайдиган, газ ва кўмир ёқиш ҳисобига олинадиган энергияга қараганда жуда самаралидир, яъни табиий ресурслар ишлатилмайдиган ва атроф-муҳитга чиқиндилар чиқарилмайдиган. Бу эса экология ҳуқуқининг энг муҳим талаблари, яъни экологик жиҳатдан атроф-муҳитни ифлосланиши, бузилиши ва экологик хавфсизлик талаблари технология жараёнларнинг камчиқитли ва чиқитсизлигини таъминлаш, ифлослантириш ва заҳарланишни камайтириш ва зарарли моддаларни нейтраллаштириш, энергияни альтернатив турларидан кенг фойдаланиш, тозалашчи технологияларини доимо такомиллаштириб бориш ва уларни давлат назоратида ушлаб туриш каби талабларининг амалга оширилишига хизмат қилади.

Таҳлилларга қараганда, ҳозиргача 80 га яқин мамлакатда муқобил энергия манбалари соҳасида миллий қонунчилик яратилган. Айниқса, сўнгги ўн йилликда мазкур соҳада Австралия, Австрия, Бельгия, Бразилия, Канада, Хитой, Дания, Эстония, Чехия, Франция, Германия, Ирландия, Жанубий Корея, Нидерландия, Португалия, Сингапур, Швеция, Швейцария, АҚШ, Ҳиндистон ва Монғолия каби мамлакатларда тегишли қонунлар қабул қилинган.

Ҳозирги кунда муқобил энергия манбаларидан янада самарали фойдаланиш бўйича Ўзбекистон Республикасида ҳуқуқий асослар яратилган, яъни “Электр энергетикаси тўғрисида”ги Қонун, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Муқобил энергия манбаларини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони (1.03.2013), бу соҳани янада ривожлантиришда катта аҳамиятга эга. Шунингдек, энергетикада атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва энергиядан оқилона фойдаланиш соҳаси билан боғлиқ масалаларни амалга ошириш муҳим вазифалардандир. Бу борада ҳам экология соҳасида энергетикада атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва табиий ресурслардан фойдаланиш соҳасига оид ҳуқуқий билимларни кенгроқ ўрганиш, ҳуқуқий норматив ҳужжатларни тарғиб қилиш, муқобил энергия манбаларидан фойдаланиш бўйича қонунчилик ҳамда меъёрий базани янада такомиллаштириш барқарор ривожланишнинг асосий шартларидан бўлиб қолади.

Экологик туризм — экология ҳуқуқи соҳасига янги кириб келган ва ривожланаётган соҳа ҳисобланади. Экологик туризм соҳасида истиқпол йилларида Ўзбекистонда инсоннинг табиат ва жамиятга нисбатан муносабатини уйғунлаштириш, экологик барқарорликка эришиш ва аҳолининг экологик маданиятини оширишга доир жуда катта ишлар амалга

оширилди. Бунинг натижасида мамлакатимизда экологик туризм истиқболли ва ривожланиб бораётган соҳага айланмоқда. Жумладан, “Туризм тўғрисида”ги, “Табиатни муҳофаза қилиш тўғрисида”ги, “Ўсимлик дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”, “Ҳайвонот дунёсини муҳофаза қилиш ва ундан фойдаланиш тўғрисида”, “Муҳофаза этиладиган табиий ҳудудлар тўғрисида”ги қонунлар ва Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2013 йил 11 ноябрдаги 294-сонли “2013-2015 йиллар даврида Қашқадарё вилоятида туризм соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида”ги, 2013 йил 20 сентябрдаги 261-сонли “Хоразм вилоятида туристик инфратузилманинг қўшимча объектларини барпо этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, 2013 йил 30 сентябрдаги 259-сонли “2013-2015 йилларда Тошкент вилоятида туризм соҳасини ривожлантириш дастури тўғрисида”ги қарорлари туризм соҳасини янада қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш борасида муҳим аҳамият касб этади. Бу норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар экологик туризм ва унинг инфратузилмасини янада ривожлантириш, миллий сайёҳлик хизматларини халқаро бозорларга таклиф этиш имконини кенгайтирмоқда.

Ўзбекистон экологик туризмни ривожлантириш учун жуда катта салоҳиятга эга ва Марказий Осиёда муҳим ўрин тутди. Ҳозирги пайтда республикаимизда қўриқланадиган ерларнинг умумий майдони 2 миллион гектардан ортиқ, қўриқланадиган 11 табиий ҳудудий объект, 8 қўриқхона, 400 дан ортиқ табиат ёдгорликлари мавжуд.

Бугунги кунда Ўзбекистонда “Буюк ипак йўли” бўйича экотуризм йўналишини ривожлантириш истиқболларига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Буларнинг барчаси Ўзбекистонда туризм соҳасини ривожлантириш ҳамда мамлакатнинг бой тарихий ва маданий меросини тарғиб қилишдаги ролини ошириш хорижда мустақиллик йилларида эришилган ютуқлар ҳақида ҳолис тасаввурни шакллантиришга хизмат қилади.

Таъкидлаш лозимки, экологик туризмни ривожлантириш учун ҳали фойдаланилмаётган имкониятлар кўп. Туризм соҳасида илм-фан ва амалиётнинг ўзаро боғлиқлигини мустаҳкамлаш, хорижий тажриба асосида унинг инфратузилмасини такомиллаштириш, экотуризм соҳасида хизмат кўрсатишни жаҳон стандартлари даражасига кўтариш муҳим вазифалардан биридир.

Индонезия, Украина, Германия, Франция ва Озарбайжон каби давлатларнинг экотуризмни ривожлантириш бўйича тажрибаларидан самарали фойдаланиш керак.

Бугунги таҳлиллар шуни кўрсатмоқдаки, экология соҳасида экологик туризмни ривожлантириш учун муайян ишларни амалга ошириш керак. Жумладан: экологик туризм табиат қўйнида амалга оширилишини ҳисобга олиб, бу соҳада хизмат қиладиган шахсларга давра суҳбатларини ўтказиш, жаҳон стандартларига мос равишда хизматларни кўрсатиш экологик туризм соҳасида хизмат қиладиган шахсларга методикаларни ўргатиш, атроф табиий муҳитни муҳофаза қилиш ва табиатдан оқилона фойдаланишга доир кўрсатмалар бериш, корхона, ташкилотларда ва олий ўқув юртлари тизимида экологик туризм соҳасига оид ҳуқуқий билимларни кенгроқ ўргатиш ҳамда тадбирлар олиб бориш, экологик туризм бўйича соҳага оид қонунлар ва қонун ости ҳужжатларининг моҳиятини тушунтириш,

жаҳон тажрибасида миллий боғлар, қўриқхоналардан туристик мақсадларда фойдаланиш бўйича йўриқномалар ишлаб чиқиш, экологик туризм соҳасига оид норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни янада такомиллаштириш.

Юқоридагилардан кўриниб турибдики, мамлакатимизда экологик туризм соҳасида амалга оширилаётган ишлар халқаро стандартлар талаби даражасига жавоб беради ва бу халқаро ҳуқуқий аҳамиятга эгаллиги билан алоҳида ажралиб туради.

Адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси қабул қилинганининг 21 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги “Амалга ошираётган ислохотларимизни янада чуқурлаштириш ва фуқаролик жамияти қуриш – ёруғ келажагимизнинг асосий омилдир” номли маърузаси. “Халқ сўзи” газетаси 2013 йил 7 декабрь.
2. Каримов И.А. Хавфсизлик ва барқарор та- раққиёт йўлида. –Т., Ўзбекистон, 1998. – Б.412.
3. Красовский О.А. Правовые аспекты генной ин- женерии.// Государство и право. 1997. -№3. С 112.
4. Абдурахмонов Ш. Ҳужайрани сунъий кўпайти- риш истиқболлари.//Сирли олам. 2002. №8. Б.12.
5. Гуцин И.В., Дуля Е.Н., Авдей А.Г.. Правовое ре- гулирование государственного контроля в сфере ген- но-инженерной деятельности. Учреждение образова- ния «Гродненский государственный университет име- ни Янки Купалы». 2010 г.
6. Храмова Ю.Р. Генно-инженерные достижения в аспекте эколого-правовой проблематики // Юриличе- ский мир. 2003. –№3. –С.66.
7. Каримов И.А. “Қуёш энергияси технологияларини ривожлантириш тенденциялари ва истиқболлари” мавзусидаги Осиё қуёш энергияси форумининг олтинчи йиғилишидаги нутқи “Халқ сўзи” газетаси 23 ноябрь.
8. Холмўминов Ж.Т. Янгича назар: энергетика ва қонун ёхуд соҳанинг ҳуқуқий асослари. “Инсон ва қонун” газетаси, 2013 йил 20 ноябрь.